

HAFRSFJORDSLAGET.

AV ARNE BANG ANDERSEN.

I de usikre omrissene av Norges første historie, stod lenge Hafrsfjordslaget, der landets samling ble fullbyrdet, som et forholdsvis sikkert kronologisk holdepunkt. En støttet seg da til den islandske historieskriver Are Frodes Islendingabok fra omkring 1130, der det framgår at den første landnåmns-
mannen på Island, Ingolv, kom dit i 874, to år etter at Harald Hårfagre var blitt enekonge i Norge. En er så blitt stående ved at Hafrsfjordslaget fant sted i 872.

Dette årstallet kunne også godt høve i hop med den oppfatning som Snorre Sturlason gjør gjeldende i Heimskringla, når han framstiller det slik at Island ble bygd av menn som ikke ville finne seg i at Harald Hårfagre tok odelen fra dem og som derfor flyktet fra hans ovrike.

Men dersom en undersøker nærmere de menn som etter sagaen skulle være flyktet fra Norge i strid med kong Harald, syner det seg at de slett ikke var blant de første landnåmsmenn. Dessuten har en vært merksam på at mens overleveringen på Island syns å ha en meget pålitelig kronologi på grunn av den veldige interessen som ættens avstamning ble omfattet med i det konservative islandske ættesamfunn, så er kronologien atskillig usikrere når det gjelder ting som ligger forut for landnåmet, eller bare har indirekte med det å gjøre. Det er således grunn til å se med skepsis på angivelsen hos Are Frode om når Harald Hårfagre var blitt enekonge i Norge.

Momenter som disse har ført til at historikere i den nyere tid har tatt de kronologiske spørsmål opp til fornyet revisjon. I 1921 framholdt HALVDAN KOHT at kronologien over de eldste kongene, som bygger på skrifter fra 12. og 13. århundre ikke stemte når en sammenliknet dem med utenlandske kilder. På grunnlag av alderen i ættledene mente han at en måtte flytte Harald Hårfagres levetid minst 15 år ned i tia.¹⁾ Denne framstilling vakte atskillig motbør og Koht framla da et nytt arbeid, der han på samme grunnlag flyttet tidspunktet for Hafrsfjordslaget til omkring 890.²⁾

I de senere år synes de fleste historikerne å være tilbøyelig til å støtte oppfatningen om at Hafrsfjordslaget bør flyttes fram i tid. Denne oppfatningen har også fått støtte fra arkeologisk hold. Således har HAAKON SHETELIG nevnt at denne revisjon av tidsrekningen ser ut til å stemme bedre sammen med studiet av oldsaker og stilhistorie i den eldre del av vikingetia.³⁾

Men såvidt vites, er dette ennå ikke tilstrekkelig begrunnet fra arkeologisk hold. Det kunne derfor kanskje ha sin interesse å prøve å belyse forholdet ved et par av våre mest kjente gravfunn fra eldre vikingetid. Jeg tenker her på de prektige skipsgraver fra Gokstad og Oseberg.

Den høvding som ble gravlagt i Gokstadskipet, syntes ved de første antropologiske undersøkelser å ha lidd i en uvanlig grad av leddgikt og muskeltgikt, slik at han måtte ha hatt vanskelig for å gå eller kanskje ikke i stand til å gå.⁴⁾ N. NICOLAYSEN, Gokstadskipets utgraver, kom derfor på den tanke at den høvding som lå gravlagt i Gokstadskipet måtte være kong Olav Geirstadalv, halvbror til Halvdan Svarte. Det heter nemlig i en strofe i Ynglingatal at kong Olav døde av «fotverk». Dernest passet også tidsbestemmelsen. Gokstadfunnet ble datert til 860–70 årene, nettopp på den tid en etter den gamle kronologien skulle kunne anta at kong Olav måtte være død.⁵⁾

A. W. BRØGGER har videre underbygget denne hypotese. I Ynglingatal framgår også at Olav Geirstadalv ble gravlagt på Geirstad. Nå har arkeologen og stedsnavnforskeren O. RYGH antatt at nabogården til Gokstad, Gjekstad, er avledet av Geirstad.⁶⁾ Kort sagt, alle ting synes å peke i retning av at Gokstadhøvdingen er identisk med Olav Geirstadalv. Eller slik som professor Brøgger uttrykker det: «Hans halvbror Halvdan hadde jo allerede tatt den nordlige luten av Vestfold i besittelse og Olav har da bodd på Geirstad = Gjekstad, nabogård til Gokstad.»⁷⁾

Siden den tid har K. E. SCHREINER på ny undersøkt Gokstadhøvdingens knokler og funnet at de første beskrivelsene av høvdingens giktiske og revmatiske lidelser synes å være sterkt overdrevet. Det eneste ledd som viser uomtvistelige sykelige forandringer, er venstre kneledd.⁸⁾

Dette siste kan ikke i særlig grad rokke antakelsen om at Gokstadhøvdingen er identisk med Olav Geirstadalv, slik som professor Schreiner selv har ment⁹⁾ Når Gokstadhøvdingen virkelig har hatt sykelige forandringer i venstre kneledd og det for samtiden stod at Olav Geirstadalv døde av fotverk, er antakelsen om identitet like usvekket på dette punkt.

Men ennå er ikke siste ord sagt om Gokstadfunnet. BJØRN HOUGEN har på grunnlag av en overbevisende stilanalyse godtgjort at Gokstadhøvdingen; eller om man vil, Olav Geirstadalv, må ha vært gravlagt i en meget tidlig del av det 10. århundre, parallelt i tid med Borrefunnet.¹⁰⁾ Denne antakelsen blir styrket ved JAN PETERSENS datering av Borrefunnet til slutten av 9. årh. eller tiden omkring 900.¹¹⁾

Nå har professor Schreiner godtgjort at Gokstadskjelettet må ha vært en mann på over 50 år, men neppe vesentlig eldre.¹²⁾ Vi må altså rekne at Olav Geirstadalv må være født omkring 850 når vi tar omsyn til funnets nye datering.

Ifølge Snorre var Olav Geirstadalv født i Gudrød Veidekonges første ekteskap, altså eldre enn sin halvbror Halvdan Svarte, som var født i et senere ekteskap med dronning Åsa. Tidspunktet omkring 850 torde altså være den bakre grensen for Halvdan Svartes fødsel.

Dette vil også stemme bra med et annet arkeologisk vitnesbyrd, nemlig Osebergfunnet. Det må villig innrømmes at professor Brøggers hypotese om at Osebergdronningen er identisk med dronning Åsa, Halvdan Svartes mor, hviler på et atskillig svakere grunnlag enn sammenstillingen Gokstadhøvdingen — Olav Geirstadalv. Det avgjørende moment her er gårdsnavnet Oseberg, som O. RYGH og A. W. BRØGGER mener er avledet av kvinnenavnet Åsa, men som SOPHUS BUGGE mener kommer av genitiv flertall av gudenenes navn *æsir*,¹³⁾ Nå har en ikke skriftlige kilder som forteller hvor dronning Åsa ligger hauglagt, slik som tilfelle er med Olav Geirstadalv, men professor Brøgger har gitt en rimelig begrunnelse hvorfor dronning Åsa ble hauglagt her på Oseberg.¹⁴⁾

I alle høve har teorien om at Osebergdronningen er identisk med dronning Åsa fått alminnelig tilslutning. Således mener den svenske arkeolog SUNE LINDQUIST at teorien ikke bare må betegnes som mulig, men også til en viss grad sannsynlig.¹⁵⁾ Godtar vi foreløpig dette som en arbeidshypotese, må en ifølge den arkeologiske datering av Osebergfunnet rekne med at dronning Åsa ble hauglagt ved midten av 9. årh. Dateringen her må sies å være temmelig klar etter professor Sheteligs utførlige og konsise analyse av funnets stilhistoriske stilling.

Ifølge professor Schreiners antropologiske bestemmelse av Osebergdronningens skjelett til en ung kvinne i 25 års alderen, må hennes sønn Halvdan Svarte ha vært bare barnet da hans mor dronning Åsa ble hauglagt ca. 850.

Vi ser at dette stemmer godt med Halvdan Svartes omtrentlige fødselstidspunkt etter den arkeologiske datering av Gokstadfunnet, slik at en med

rimelighet kan gå ut fra at Halvdan Svarte var født omkring 850. Ifølge Snorre druknet han i Randsfjorden, bare 40 år gammel, altså ca. 890. Da var hans sønn Harald 10 år gammel. Skal en tro sagaen på dette punkt, og her er det vel ingen særlig grunn til å tvile, skulle altså Harald Hårfagre være født ca. 880.

Nyere historikere syns å ha vanskelig for å tro at Harald klarte å legge under seg hele Norge alt i 20 års alderen.¹⁶⁾ I alle høve kan en gå ut fra at under 20 år kan han neppe ha vært, snarere mellom 20 og 30. Vi får da som resultat at Hafrsfjordslaget ikke kan ha stått før år 900, snarere i tiåret etter.

Men enkelte forskere er gått ennå videre i sin kildekritikk når det gjelder Hafrsfjordslaget. Således er historikeren JOHAN SCHREINER kommet til det resultat at Harald Hårfagre slett ikke tilhører de mektige Vestfoldkongenes ætt. Han mener at Harald Halvdansøn med tilnavnet Lufa, eller sagaens Harald Hårfagre arvet kongedømmene Hordaland og Rogaland etter sin far. Ved Avaldsnes ligger gravhauger som vitner om hvor rik og mektig denne ætt var. Vestfoldkongen Ragnvald, som Schreiner mener er identisk med sagaens Kjetve eller Haklang, angrep Harald med flåten sin i Hafrsfjord, men led nederlag. Ved denne seiren erobret Harald det riket som Vestfoldkongene hadde rådd for.¹⁷⁾

Vi skal senere se at denne hypotesen neppe kan forsvares. Men i denne forbindelse skal vi berøre den stilling som det gamle Vestfoldriket har i Norges samling.

Det er meget som tyder på at Vestfoldættens politiske rolle har vært atskilket overvurdert blant våre forskere. Det er nok så at det ligger en rekke praktfulle gravhauger på Borre og at en vel med største sannsynlighet kan gå ut fra at en her står foran de gamle Vestfoldkongenes graver. Men om disse praktfulle gravmælene vitner om stor økonomisk makt, er det ikke dermed sagt at de vitner om stor politisk makt. Av de frankiske riksannaler framgår det nemlig at de to jyske konger Harald og Reginfred førte sin hær over til Vestfold, den ytterste del av sitt rike fordi landet ikke ville anerkjenne dem som konger og tvang dem til lydighet. Dette skjedde omkring 813.¹⁸⁾ Og vi ser gang på gang senere i historien at danene gjør dette sitt gamle krav på Viken gjeldende.

Dette tyder ikke på at de gamle Vestfoldkongene hadde noen særlig politisk makt, men at de tvertom var danenes undermenn. Det er først med Halvdan Svarte at Ynglingeætten får virkelig politisk makt i og med erobringen av Oplandene—Romerike.

Etter det arkeologiske materiale å dømme, har disse landsdelene hatt en rik og mektig høvding- og krigerklasse nettopp i tidsrommet før Norges samling.

Her finner en nemlig tyngden av Norges storhauger: Raknehaugen og Brotnu i Ullensaker, to svære hauger på Huseby i Blaker, Ridderhaugen i Fet, haugen på Hjera i Eidsvoll, Svenhaug i Ringsaker, haugene på Disen, Vidershov og Hubred i Vang, for å nevne noen av de betydeligste av disse anselige gravminner. Nå er det ikke så mange av disse storhauger som er undersøkt, men A. W. BRØGGER mener at de fleste av dem må skrive seg fra 6.–8. århundre.¹⁹⁾ Denne antakelse er blitt ytterligere bestyrket ved undersøkelsen av Raknehaugen, Nordeuropas største gravhaug nå forleden.²⁰⁾

Bak disse mange og ruvende gravminner aner vi en sjelden oppgangstid for Opplandene—Romerike nettopp i tidsrommet før Halvdan Svartes tid. Og at Halvdan selv så det slik at tyngdepunktet i hans nye rike var flyttet fra Vestfold, tør vi snautt tvile på. Betegnende er det at han ikke som sine forfedre ble hauglagt i Vestfold. Hans hode skal ligge i Halvdanshaugen på Ringerike.

Det er altså ikke i Vestfold, danekongenes gamle lydrike, at erobringen av Norge har sitt utspring, men fra Romerike—Opplandene, Harald Hårfagres farsarv. Denne farsarven ble ytterligere utvidet og konsolidert av dyktige og framsynte menn i Haralds mindreårighet, slik at han stod med rike resurser da han tok fatt på å legge hele landet under seg.

Så fristende det enn kan være å følge Harald på hans erobrerferd fra landsende til landsende, må vi her gi avkall på det og komme tilbake til det siste og avgjørende slag i Hafrsfjord. Så sier Snorre:

«De tidender spurtes fra sør i landet at Horder og Ryger, Egder og Teler samlet seg og bød ut både skip, våpen og hærmenn. Opphavsmennene var kongen i Hordaland, Eirik, kongen i Rogaland Sulke og hans bror Sote jarl, kongen i Agder, Kjetve den rike og hans sønn Tore Haklang, fra Telemarken var to brødre, Roald Rygg og Hadd den Harde. Men da kong Harald fikk disse tidender å vite, dro han hær sammen, skjøt skip på vannet, gjorde siden sin hær rede og dro sørover landet. Han hadde mange menn fra hvert fylke. Men da han kom sør forbi Stadt, fikk kong Eirik det å vite. Han hadde da også samlet sammen den hæren som han kunne vente, og fór da sørover for å møte dem som han visste skulle komme østfra til hans støtte. Hele hæren møttes da nord for Jæren og la så inn til Hafrsfjord. Der lå da allerede kong Harald med sin hær. Nå ble det straks en stor strid, både hard og lang, men enden ble at kong Harald fikk seier. Og der falt kong Eirik og kong Sulke og hans bror Sote jarl. Tore Haklang hadde lagt sitt skip mot kong Haralds skip. Og Tore var en stor berserk; der ble det en hard kamp innen Tore Haklang

falt, da var hele hans skip ryddet. Da flydde kong Kjetve til en holme der det var en stor borg og siden flyktet alle deres menn, noen på skip, noen løp på land og derpå de øvre veiene sørover Jæren.»

Også i Eigils saga treffer vi en beretning om Hafrsfjordslaget. Det heter her:

«Kong Harald bød ut stor leiding og stevnet til seg folk viden om land. Han dro fra Trondheim sør i landet, for han hadde spurt at en stor hær var dradd sammen om Agder og Rogaland og Hordaland og videre, både ovenfra landet og øst fra Viken og at mange stormenn var kommet sammen for å verge landet mot kong Harald. Denne styrte sørover med sin hær. Han hadde selv en stor hær og ordnet sin hird. I stavnen var Torolv Kveldulvson og Bård Kvite og Berle-Kåres sønner; mens kongens 12 berserker var i bakstavnen. Slaget stod sør på Rogaland i Hafrsfjord. Det var den største kamp Harald hadde hatt og stort mannefall på begge sider. Kongen la sitt skip langt fram og der striden var hardest, men den endte med Haralds seier. Der falt Tore Haklang, konge av Agder, men Kjetve flydde og hans hær, unntatt de som underkastet seg etter kampen.»

Utenom disse to prosaberetningene, har vi Hafrsfjordskvadet, som lyder slik:

Hørte du i Hafrsfjord
hvor hardt de sloss der
storøttet konge
og Kjetve den rike.
Knarrer kom austfra
lystne på kappleik
med gapende kjefter
og krot på stavnen.

De fristet den framdjerve
som lærte dem flykte
austmenns storkonge
som bor på Utstein.
Da strid var i vente
snudde han havhestene
på skjold det hamret
før Haklang falt.

De var lastet med hærmenn
og kvite skjold,
med vestrøne lanser
og velske sverd.
Berserker remjet
der striden raste
ulvhedner ulte
og jernvåpen skalv.

Lei av å verge
lannet for Luva
den halsdigre kongen
tok holmen til skjold,
de dro seg under setene,
de som var såret,
satte stjerten i været,
stakk hodet i kjølen.

På baken lot de blinke
det blanke skjoldtak,
de tenksomme segger
da steinene slo dem;
austkylvene aste
avsted over Jæren —
hjem fra Hafrsfjord
husket på mjøddrikken.²¹⁾

Vi har her sett tre forskjellige framstillinger av slaget: Snorres, Eigills sagas og kvadets. Av disse torde den siste framstillingen være den mest pålitelige. Skal en tro Fagrskinna, er det skalden Tjodolf fra Kvine som er mesteren for dette malende og praktfulle kvad. Snorre vet å fortelle at Tjodolf var kong Haralds kjære venn. Men han forteller også at den som laget dette kvadet var skalden Torbjørn Hornklove. I denne forbinnelse kan det være av interesse å nevne at FINNUR JÓNSSON har hevdet at ifølge en antydning i Skáldasaga kunne en anta at Torbjørn stammet fra Opplandene.²²⁾ Det faller da nær å anta at han tilhørte den krets av stormenn som dannet ryggraden i den hær som kong Harald førte fra seier til seier fra landsende til landsende.

En kan ikke se bort fra den mulighet at kvadet kan være laget lenge etter kampen i Hafrsfjord. Men det faller mest nærliggende å anta at kvadet er inspirert av begivenhetene og at det ble sagt fram umiddelbart etter kampen for kongen og hans seierrike hærmenn, som på det vis hadde høve til å kontrollere at det stemte med begivenhetene. En tør således gå ut fra at kvadet er den eldste og påliteligste kilde i hendingene i og omkring slaget i Hafrsfjord. Denne kilde må tillegges stor verd for pålitelighet ikke minst fordi den er laget i verseform og således er vanskeligere for ettertiden å forvanske enn andre prosaberetninger. Med andre ord kan vi uttrykke det slik at skaldene var den tids krigskorrespondenter, samstundes som de tok seg av den side av saka som nå sorterer under særskilte propagandakompanier.

Vi skal se litt nærmere på dette erverdige, tusen år gamle krigskommunike.

Først skal vi se litt på propagandaen. Kong Harald kalles rett nok både storåttet og framdjerv, men det legges likevel ikke noe skjul på hans økenavn «Lufa», som betyr den lurvete. Han var altså alt annet enn hårfager. Dette er noe som senere tids propagandister har prydet ham med for å legge et glemselens slør over hans lurvete ytre. Men skalden har manns mot til

å framheve hans økenavn, noe som ytterligere styrker troen på kvadets vederheftighet.

Et punkt i kvadet skal særlig framheves her, nemlig at Harald Luva i tredje vers blir betegnet som *austmenns storkonge som bor på Utstein*.

Dersom Schreiners hypotese hadde noe for seg og situasjonen var den at kong Harald var rogalending, var det rimeligere at han var blitt betegnet som «allvalds vestmanna, es byr at Utsteini».

Dette at Harald, austmenns storkonge, bor på Utstein, er noe som hverken Eigills saga eller Snorre gir forklaring på. Det høver også dårlig i hop med Snorres beretning om at kong Eirik fra Hordaland reiste sørover for å møte den han visste kom austfra til hans støtte. Disse traff han nord for Jæren og la inn til Hafrsfjord der Harald alt lå med sin hær.

Nøkkelen til forklaring på problemet finner vi nettopp i at Harald er austmenns storkonge som bor på Utstein. Med andre ord: *at han har lagt vestlandsfylkene til og med Rogaland under seg før Hafrsfjordslaget*, og at han har tatt bopel på Utstein, en av fiendens gamle kongsgårder. Ikke bare hordalandskongen, men også rygekongen må være flyktet austover da de fikk bud om at kong Harald var på vei sørover med sin hær. Og grunnen til dette, må simpelthen være den at de ikke følte seg sterke nok til å by kong Harald effektiv motstand.

Forklaringen på at Harald forholdsvis raskt og uten større kamper har kunnet erobre de rike og mektige vestlandsfylkene, ligger også nær. Vi finner oss i vikingetiden. Alt i et hundre år hadde det vært en storslagen ekspansjonstid da utferdstrangen grep om seg som en amerikafeber og kanskje hele bygdelag tømtes for unge våpenføre menn. Det er nettopp i særlig grad Vestlandsfylkene som leder i denne ekspansjonen. Oldfunnene gir klare vitnesbyrd om Vestlandsfylkenes lederstilling i vikingetogene til de britiske øyer, og undersøker en ætteforholdet til Vesterhavsoyenes og Islands kolonister, vil en finne at de praktisk talt alle stammer fra Vestlandsfylkene. Det er således ingen tilfällighet at de første landnåmsmenn på Island og Grønland, Floke Vilgardsen og Eirik Raude begge var rogalendinger. Nettopp ved denne blodtapping av Vestlandsfylkenes beste krigsføre menn, er en rask militær suksess for kong Harald forståelig.

Men dermed var ikke hele Norge vunnet. Trolig har Vestlandskongene flyktet til Agder. Ifølge Snorre hette Agderkongen Kjetve den rike, ifølge Eigills saga hette han Tore Haklang. Tradisjonen på dette punkt syns å være

usikker. Heller ikke er det mulig å kontrollere riktigheten av hvorvidt kongen i Hordaland virkelig hette Eirik og kongen i Rogaland Sulke, slik som Snorre framstiller det. Det er mulig at en bare må se to slike navn som en indikasjon på at det på den tid virkelig fantes to uavhengige kongeriker på vestkysten: Hordaland og Rogaland.

Men ett syns å være sikkert. Lederne i den siste, avgjørende strid mot kong Harald var Kjetve og Haklang, for herom vitner den autentiske beretning i kvadet. Disse to blir i kvadet bare betegnet med sine økenavn. Haklang-Langkjaken og Kjetve-den fete. Da kong Harald hadde erobret Vestlandsfylkene til og med Rogaland, gikk disse to i gang med å organisere et motåtak.

Dette motåtak ble sikkerlig organisert fra Agder. Det er ikke for ingen ting at både Kjetve og Haklang blir betegnet som agderkonger.

I det hele tatt har Agders politiske stilling vært meget uklar i denne tid. Dersom en søker å belyse forholdet ved de opplysninger Snorre gir i Ynglinge-saga, blir det ikke stort klarere. Etter sin mor, dronning Åsa, som var datter av agderkongen Harald Granraude, arvet nemlig Haralds far Halvdan Svarte Agder, som altså således skulle være en del av kong Haralds farsarv. Da stemmer det dårlig med at Snorre senere kaller Agderkongen Kjetve den rike.

Situasjonen må tydeligvis være den at Agder aldri hittil har vært under Ynglingeættens herredømme, selv om kanskje kong Haralds far hadde formelt krav på arverett.

Det blir i alle høve Agder som blir det siste bolverk for kong Haralds motstandere. Her samler agderkongen sine hærmenn for å by kong Harald motstand. Og ikke nok med det. Han føler seg endog sterk nok til selv å gå til angrep. Dette er mulig ikke minst fordi han får hjelpetropper fra de norske vikinger i Vesteuropa som iler sine frender og venner til hjelp mot den fremmede erobreren. Vi hører nemlig i kvadets annet vers at kong Haralds fiender hadde vestrøse lanser og velske (franske) sverd.

Dette punkt i kvadet har GUSTAV STORM søkt å kombinere med følgende opplysninger i de irske annaler: «I dette år (871) gikk Amlaib (Olav) fra Erin til Lochlann (Norge) for å føre krig mot lochlannaig (nordmennene) og hjelpe sin far Godfrid (Gudrød), for lochlannaig hadde begynt krig mot Godfrid og denne var kommet for å be sin sønn om hjelp.»²³⁾

Amlaib som her er nevnt, er ingen ringere enn Olav Kvite, den mektige vikingekongen av Dublin, som sammen med broren Turgeis (Torgeir) for alvor befestet den norske bosetningen i Irland omkring midten av 9. århundre.

Det året han dro til Norge (871) er som en vil se året før den gamle angivelsen av Hafrsfjordslaget (872). Dette kombinerer Gustav Storm med slaget på følgende måte: «I dette år gikk Olav Haklang fra Erin til Norge for å føre krig med nordmennene og hjelpe sin far Gudrød Kjøtve, og denne var kommet for å be sin sønn om hjelp.» — Haklang faller i kampene og dette stemmer også godt overens med at Olav Kvite ikke kommer tilbake til sitt rike.»

Denne hypotesen faller bort av seg selv dersom en godtar den nye date-ingen av Hafrsfjordslaget til henved en mannsalder senere. Men i alle høve torde det være en betenkelig sak å kombinere Olav Kvite med Haklang. For Haklang er et økenavn som i likhet med økenavnet Kjøtve er så intimt forbundet med personen at det egentlige navn ikke er nevnt i kvadet. At dette økenavnet skulle sikte til Olav Kvite, som således blir beriket med to økenavn, synes lite rimelig.

Selv om hjelpen fra vikingene ikke lar seg kombinere med noen bestemt historisk person, så må en likevel rekne med at Agderkongen får hjelp vestfra. Disse store krigsforberedelsene kan kong Harald ikke ha vært uvitende om. Fra sin nye kongsgård på Utstein rustet han seg for å møte fiendens åtak og legger seg med sin flåte i Hafrsfjord for å møte fienden i søre enden av de erobrede Vestlandsfylker. Og her er det også at fienden finner ham. Det framgår uttrykkelig av kvadets første vers at fiendens skip kommer austfra. Det er altså fienden som går til angrep.

Kvadet lar oss ikke i tvil om slagets resultat. I fjerde vers får vi høre at «den halsdigre kongen (Kjøtve) tok holmen til skjold». Dette må sikkerlig tydes derhen at Kjøtve flyktet til en holme for å verge seg derfra da krigslykken sviktet ham. I Snorres beretning heter det også i originalteksten: «Þá flyði Kjøtvi konungr ok i holma nokkurn, þar er vigi var mikit». ²⁴⁾

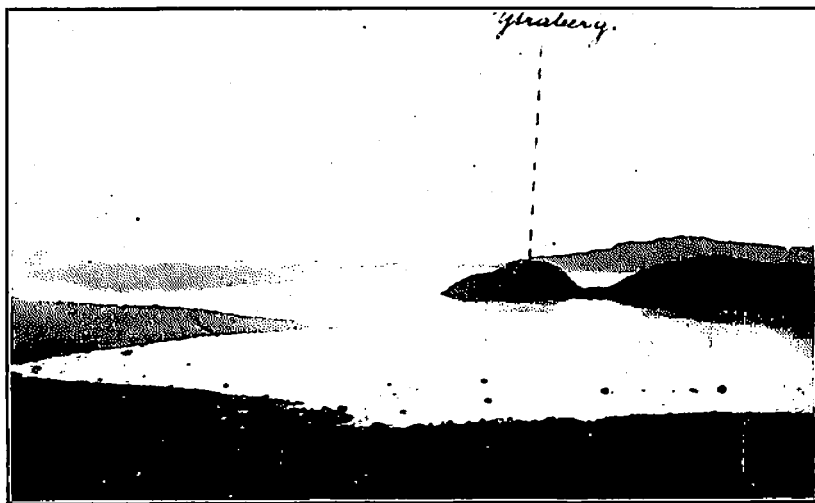
Denne passus har fått en noe ulik oversettelse. Først oversatte Gustav Storm det slik: «Kjøtve flyktede til en Holme, hvor der var et godt Forsvarssted.» ²⁵⁾ Men 20 år senere oversetter han det med: «Da flyede kong Kjøtve til en holme hvor der var en stor borg.» ²⁶⁾ Og endelig i den siste oversettelsen av Snorres kongesagaer av Holtsmark og Seip lyder oversettelsen slik: «Da flyktet kong Kjøtve også opp på en holme, der det var lett å verge sig.» ²⁷⁾

Spørsmålet er nå om en kan finne et sted i Hafrsfjord som svarer til denne beskrivelse, slik at en nærmere kan lokalisere stedet der slaget fant sted.

På gården Saurnes' grunn stikker en halvøy ut i Hafrsfjord i retning av Sømmeholmene ikke så langt fra den veien som går til Sola og Ytre Jæren.

Hele denne halvøya kalles Belteneset. På dens ytterste spiss ligger et berg som kalles *Ytreberg*. Det er skilt fra den øvrige halvøya ved et lavt eid og har tydeligvis tidligere vært en holme.

Hele *Ytreberg* består av et fjell som er nokså flatt oventil, men som har steile sider. Særlig bratt er austsiden som vender innover mot land. Midt på kan en her se rester av en omlag 17 m. lang steinmur. Mindre bratt er den siden som vender ut mot fjorden. Og derfor har det tydeligvis vært nødvendig

Ytreberg.

å gi den en ekstra forsterkning. En kan også se rester av en steinmur som ser ut til å ha gått langs hele siden.

Det er avdøde konservator TOR HELLIESEN som har registrert borgen på *Ytreberg*. Han mener at siden den ligger rett sør for det stedet en antar slaget har stått, er det sannsynlighet for at *Ytreberg* må ha vært den befestede holmen som er nevnt i sagaen.²⁸⁾

Det torde vel heller være mer forsvarlig å snu argumentet om og anta at siden *Ytreberg* trolig er det stedet som er nevnt i kvadet og sagaen som *Kjotves* tilfluktsted, må en anta at slaget sannsynligvis har stått rett utfor her.

Liknende byggverk fins det mange av rundt i landet. De kalles bygdeboger og en antar at de vesentlig ble brukt i folkevandringstiden. Hvis dette

også er tilfelle med borgen på Ytreberg, hadde den ligget øde og forlatt i flere hundre år da Hafrsfjordslaget ble utkjempet i fjorden like utfor den. Da så Kjetve og hans menn ikke lenger kunne holde stand mot kong Harald, flyktet de opp på denne forlatte bygdeborgen. Bak steinmurene her kunne de muligens ennå en stund holde fienden fra livet. Og her oppe langs Ytrebergs bratte sider raste så den siste fasen i den striden som skulle få avgjørende betydning for Norges samling.

ARNE BANG ANDERSEN.

LITTERATURFORTEGNELSE.

- ¹⁾ Halvdan Koht: Um eit nytt grunnlag for tidsrekninga i elste historia vår. — Innhogg og utsyn i norsk historie. Kr.a. 1921.
- ²⁾ Halvdan Koht: Når levde Harald Hårfagre og sønene hans? — Historisk Tidskrift 5 R. VI.
- ³⁾ Haakon Shetelig: Det norske folks liv og historie. Oldtiden. Oslo 1930 p. 249.
- ⁴⁾ Jac. Heiberg: Om de i Gokstadskibet fundne menneskeben. — Norsk Magazin for Lægevidenskab 3 R. 13 Bd. 1883.
- ⁵⁾ N. Nicolaysen: Langskibet fra Gokstad ved Sandefjord. Kra. 1882 p. 46 og 70.
- ⁶⁾ O. Rygh: Norske Gaardsnavn VI p. 273.
- ⁷⁾ A. W. Brøgger: Borrefundet og Vestfoldkongenes Graver. — Videnskapsselsk. skr. II. Hist. Filos. Kl. 1916 No 1, p. 55.
- ⁸⁾ K. E. Schreiner: Osebergfundet V. Kra. 1927 p. 117.
- ⁹⁾ Ibid. p. 118.
- ¹⁰⁾ Bjørn Hougen: Studier i Gokstadfunnet. Universitetets Oldsaksamlings årbok 1931-32 p. 100.
- ¹¹⁾ Jan Petersen: Eldre Vikingestil. — Nordisk Kultur XXVII p. 138.
- ¹²⁾ K. E. Schreiner: Norske skjelettfunn fra folkevandringstid og eldre jernalder. — Videnskapsakad. skr. I, Mat. Naturvid. Kl. 1927.
- ¹³⁾ A. W. Brøgger: Borrefundet p. 51.
- ¹⁴⁾ Ibid. p. 52.
- ¹⁵⁾ Sune Lindquist: Uppsala högar och Ottarshögen. — Kgl. Vitterhets Akademiens Arkeologiska Monografier, no 23, Stockholm 1936 p. 319.
- ¹⁶⁾ Således Halvdan Koht. Se tidl. anf. arb. p. 162.
- ¹⁷⁾ Johan Schreiner: Slaget i Havsfjord. — Festskrift til Halvdan Koht. — Oslo 1933.
- ¹⁸⁾ Her sitert etter Shetelig: Det norske folks liv etc. p. 222.
- ¹⁹⁾ A. W. Brøgger: Gullalder — Viking bd. I 1937 p. 153.
- ²⁰⁾ Sigurd Grieg: Raknehaugen — Viking bd. V 1941.
- ²¹⁾ Oversettelse: Holtsmark og Seip i Snorres kongesagaer. Oslo 1934.
- ²²⁾ Finnur Jonsson: Oldislandsk Literaturhistorie. — Kjøbenhavn 1907 p. 95.
- ²³⁾ Gustav Storm: Slaget i Hafrsfjord. — Historisk tidsskrift 2 R II 1880 p. 322.
- ²⁴⁾ Snorri Sturlason: Heimskringla. Utgitt av Finnur Jónsson. — Kjøbenhavn 1911 p. 53.
- ²⁵⁾ Gustav Storms tidligere anf. arb.
- ²⁶⁾ Snorre Sturlasons Kongesagaer oversatt av Gustav Storm. Kristiania 1900.
- ²⁷⁾ Snorres kongesagaer. Oversatt av Anne Holtsmark og Didrik Arup Seip. — Oslo 1934.
- ²⁸⁾ Stavanger Museums årbok 1901 p. 87.